

аспірантка кафедри археології та спеціальних галузей історичних знань Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

ВІКТОР ПЕТРОВИЧ ДАНИЛОВ – ВИЗНАЧНИЙ ДОСЛІДНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ СРСР ХХ ст.

У статті представлені дані про наукову діяльність історика-аграрника ХХ століття – В. Данилова. Аналізуються його наукові праці, простежується нетипова для тоталітарної системи, їх концептуальна побудова, яка не залежала від соціально-політичної ситуації в країні. Велику увагу приділено аналізу поглядів вченого на так звані «білі плями» в історії, реалізацію міжнародних проектів, у виконанні яких брали участь російські та зарубіжні історики. Підкреслюється роль історика у становленні нової генерації істориків 70-90-х рр., яка прийняла активну участь у розробці сучасних напрямків і проблем аграрної історії та історіографії.

Ключові слова: В. Данилов, «білі плями» історії, колективізація, кооперація.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення наукової та громадської діяльності В. Данилова в контексті головних віх вітчизняної історії кінця ХХ – початку ХХІ ст. Потреба вивчення обраної проблематики викликана винятковою цінністю поглядів видатного історика, дисидента на тогочасні аграрні перетворення, а також тим, що майже немає спеціальних наукових праць, присвячених ученому. А ми маємо віддати належне людині, яка за все своє життя не лише без страху висловлювала свої думки, а й відстоювала їх, хоч це було і не легко, а іноді і небезпечно в тогочасному тоталітарному суспільстві. В академічному плані дослідження різних аспектів його життя необхідно для створення біографії В. Данилова як громадсько-політичного діяча й науковця, котрий зробив вагомий внесок у розвиток національної та світової науки, а також історіографічного огляду його численних змістовних праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Основу статті становлять друковані праці дослідника, а також архівні документи за період роботи В. Данилова в Інституті історії СРСР АН СРСР. На особливу увагу заслуговують виступи В. Данилова, оприлюднені ним на симпозиумах, чисельних конференціях та круглих столах, оскільки вони задокументовані та якнайкраще висвітлюють погляди вченого.

Виклад основного матеріалу

В. Данилов – лідер істориків-аграрників другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. Підтвердженням цього є факт його нагородження в 2004 р. Російською академією наук найвищою нагородою для російських істориків – медаллю С. Соловйова. Тільки після передчасного відходу з життя вченого, педагога і громадянина стало зрозуміло, наскільки є важливим для науки і особливо аграрної історіографії його праці, неоціненним є внесок у вивчення актуальних проблем історії селянства, організацію найбільших наукових проектів, підготовку кадрів істориків-аграрників [1, 148].

Вже в кандидатській дисертації проявилися «Даниловський стиль» і «Даниловський почерк», котрі згодом принесли йому заслужену повагу колег. У своєму дослідженні та опублікованій монографії, хоча і в обережній формі, молодий дослідник фактично спростував викладений в «Короткому курсі ВКП (б)» міф про зрілість матеріально-технічних передумов колективізації, готовності до неї радянського села. Привівши достовірну статистику про реальну кількість тракторів, сільськогосподарських машин напередодні і в період суцільної колективізації, темпах їх надходження в колгоспи, він

довів, що основу матеріально-технічної бази сталінських колгоспів складав селянський інвентар, отриманий в результаті усуспільнення. Самі колгоспи з точки зору їх технічної оснащеності залишалися на «мануфактурної» стадії розвитку. Це зовсім не відповідало ленінському кооперативному плану, згідно з яким найважливішою умовою і стимулом об'єднання селян у колгоспи повинні були стати механізація і тракторизація села [2].

Таким чином, вже на самому початку свого творчого шляху Віктор Петрович Данилов показав себе сміливим і переконливим дослідником. Його оцінки ґрунтувалися на достовірній і різноманітній джерельній базі, тобто на вивчених ним архівних джерелах. Опора на достовірні джерела, пошук нових знань з даної проблеми завжди були принциповою позицією історика в його дослідницькій роботі.

Повною мірою вона проявилася в одному з найяскравіших подій в історії радянської історичної науки і життя В. Данилова – драматичній дискусії про долю написаного на початку 1960-х рр. під його керівництвом двотомника «Колективізація сільського господарства в СРСР. 1927–1932» [3, 295].

Скориставшись можливостями «хрущовської відлиги», навколо Данилова об'єдналася група таких же, як він, захоплених і талановитих дослідників – М. Іваницький, М. Вілцан, М. Богденко, І. Зеленін, названих згодом «могучою кучкою», зуміла створити унікальну працю – першу наукову історію колективізації сільського господарства в СРСР [4, 303].

Його особливістю було те, що автори працювали з раніше недоступними дослідникам архівними фондами і займали принципову позицію: слідували тексту документа, а не вказівкам влади і офіційним тодішнім оцінками. Хоча вони це робили в рамках марксистської ідеології та ідеям комунізму, не зазіхаючи на основи існуючого політичного ладу, але в результаті вийшла дивна книга, яка вразила всіх фахівців новизною фактів і висновків, написана на дуже високому науковому та художньому рівні. У ході її обговорення деякі історики назвали її написання справжнім науковим подвигом, а більшість колег Данилова з Інституту історії АН СРСР вимагали її якнайшвидшої публікації, незважаючи на наявні в ній окремі неточності [4, 300].

Ця праця хоча і не була опублікована, та понині залишається чудовою пам'яткою і символом одного з кращих досягнень радянської історіографії, її невдалою спробою вирватися з ідеологічних і адміністративних пут існуючої системи. Що ж нового сказали автори про колективізацію? По-перше, що сталінська колективізація і ленінський кооперативний план – це різні речі. У ході колективізації були порушені найважливіші принципи ленінського плану залучення широких мас селянства в соціалістичне перевлаштування села. Ще в кандидатській дисертації Данилов довів, що матеріально-технічні передумови колективізації виявилися недостатніми.

І в першому томі двохтомника, незважаючи на люті нападки на нього adeptів «Короткого курсу ВКП (б)», яких підбурював його головний гонитель і заздрісник, завідувач відділом науки ЦК КПРС С. Трапезников, він залишився вірний собі. Він рішуче відстоював тезу про відсутність «потрібних передумов» колективізації, їх «недостатню зрілість», оскільки ні про які 100 000 тракторів для колгоспів, про які писав В. І. Ленін, розробляючи свій кооперативний план, і мови не було. Сталінські колгоспи створювалися на «мануфактурної базі» [4, 307].

Іншим відступом від ідей Леніна з питання про соціалістичну перебудову сільського господарства було порушення принципів поступовості і добровільності колективізації. Данилов вказав, що досвід участі селян у кооперації був ще недостатнім для кардинального їх повороту в бік великого громадського виробництва. Наприклад, до початку суцільної колективізації лише 50 % селянських господарств були охоплені найпростішими формами кооперації і лише близько 20 % найпростішими виробничими об'єднаннями [5, 74]. Тому колективізація і проводилася за допомогою адміністративного примусу.

Не маючи тоді доступної нам зараз інформації, Данилов і його колеги у своїй колективній праці підкреслили вирішальну роль Й. Сталіна в так званих «перегінах на місцях», зазначивши, що саме він був головним ініціатором «великого перелому» і тому повинен нести відповідальність за всі його негативні наслідки. Вони відстоювали цю тезу на прикладі аналізу обставин затвердження знаменитої постанови ЦК ВКП (б) від 5 січня 1930 р. «Про темп колективізації і заходи допомоги держави колгоспному будівництву» [4, 302]. Данилов вказав, що саме за ініціативою Сталіна була дана установка на створення до осені 1930 р. в основних зернових районах не просто колгоспів, а колгоспів як «перехідних форм до комун». А що таке коммуна – добре розуміли місцеві активісти. На досвіді минулих хлібозаготівельних штурмів вони також знали, що будь-яке завдання зверху необхідно не тільки виконати, але й перевиконати. Звідси і особливе завзяття на місцях у досягненні поставленої цілі [4, 306], тобто, за перегінами стояла тінь вождя. Вони були результатами його тиску і форсування темпів колективізації.

Антисталінський акцент авторського колективу викликав різку реакцію з боку апологетів вождя. Але Данилов твердо стояв на антисталінських позиціях [6, 44]. Він слідував ним не тільки при обговореннях проблем колективізації, а й у своїй діяльності як секретар парткому Інституту історії АН СРСР. У 1960-ті – на початку 1970-х рр., поряд зі своїми колегами і друзями-шістдесятниками К. Тарновським, М. Гефтерою, О. Анфімовим, С. Якубовською та іншими він рішуче протистояв відродженню сталінізму в історичній науці [4, 53]. Він у своїх виступах закликав за її звільнення від ідеологічних пут і як автор викликав великий резонанс у науковій громадськості. Переконливим прикладом цьому є написана, але не опублікована у розглянутий період стаття Данилова і Якубовської «Про фігуру замовчування» [7, 153]. Правда і нічого крім правди, ніяких «білих плям» і «фігур замовчуння» у складній історії СРСР – ось його головне життєве кредо як історика і громадянина. Йому він залишався вірним і згодом, в тому числі в умовах незалежної Росії.

З висоти сьогодення та отриманих нових знань про колективізацію, насамперед завдяки особистому внеску самого Данилова, ми можемо констатувати, що вже на початку 1960-х рр., не маючи нині розсекречених архівних матеріалів, він і його колеги прийшли до висновків, які зараз розділяє переважна більшість російських і зарубіжних вчених (матеріальна невідповідність колективізації, її насильницький характер і т. д.). У першій радянській науковій історії колективізації автори не торкнулися теми голоду 1932–1933 гг. і не розкрили відомі в той час масштаби репресій режиму проти селян в роки колективізації, оскільки не мали доступу до відповідної інформації в архівах. Але навіть те, що вони змогли сказати в тих складних умовах про цю велику трагедію радянського селянства і країни в цілому, заслуговує поваги. У своїй основі це був науковий підхід до розглянутої проблеми в рамках наявних можливостей. Опублікована стенограма обговорення на вченій раді Інституту історії АН СРСР двотомника з історії колективізації 29 липня 1965 р. та інші матеріали показують, як сміливо і послідовно Данилов захищав свої наукові підходи до даної проблеми.

Але сила адміністративного ресурсу, яку залучили сталіністи виявилася сильнішою. Вони не дали вийти в світ новаторській книзі. Вже підготовлений до видання двотомник був «загублений Відділом науки ЦК КПРС» [8, 217]. Його публікацію зірвали, організувавши бюрократичний спектакль з доопрацювання рукопису з ініціативи Трапезнікова. Зрештою набір був відмінений в типографії. Радянський читач так і не отримав можливості познайомитися з цією прекрасною книгою. Наукове вивчення колективізації в СРСР було загальмоване аж до початку перебудови. У результаті у вітчизняній і зарубіжній історіографії досі немає справді наукової історії колективізації, і її написання залишається одним із першочергових завдань російських істориків-аграрників.

Згодом у суспільстві запанував неосталінізм, «нове направлення» зазнало розгрому, справжнє наукове дослідження стало долею «диваків» і «невдах», до числа яких

зарахували й В. Данилова. Але він як колишній фронтовик не занепав духом, довівши своїм прикладом, що для справжнього вченого наука понад усе і чесно займатися нею можна навіть у самих несприятливих умовах.

У ситуації фактичного остракізму офіційних структур він вів себе дуже гідно як вчений і громадянин, для якого істина була дорожчою кар'єри. Таким він залишився і до останніх днів свого життя, справедливо названий його друзями «справжнім лицарем історичної науки», прикладом для колег і учнів у справі служіння науці. У даному контексті творча спадщина Данилова несе в собі великий моральний і виховний потенціал для багатьох поколінь російських і зарубіжних істориків.

Приклад Данилова – це приклад збереження своїх переконань, репутації вченого, подолання життєвих перешкод без плазування перед сильними світу цього, втрати честі та гідності. У 1970-ті – першій половині 1980-х рр., залишаючись «білою вороною» радянської історіографії, Данилов продовжує дослідження найбільш актуальних аспектів історії сільського господарства і селянства СРСР. Він аналізує еволюцію селянського господарства і соціальну структуру радянського села в умовах НЕП, історію дореволюційної та радянської кооперації, російської поземельної общини, займається проблемами сільської культури і побуту [9, 148]. Як згадував один з провідних сучасних істориків-аграрників Росії, колишній колега і друг Данилова Сергій Альбертович Єсіков, що працював з ним над збіркою документів про рух в Тамбовській губернії, Віктор Петрович мріяв написати монографію про селянську культуру. Були зібрані необхідні матеріали. Але через нестачу часу йому не вдалося втілити свій план. Можна тільки уявити, якою цікавою для читача стала книга Данилова про селянську культуру.

У розглянутий період Данилов активно бере участь у роботі симпозіумів з аграрної історії Східної Європи, підготовці до друку різних колективних праць з аграрно-селянської проблематики [10, 6]. Він стає неформальним лідером радянських істориків-аграрників. Його роботи значно перевершують написані «в потрібному руслі» на аналогічні теми праці його гонителів – Трапезникова та ін. Читаючи створені Даниловим в доперебудовний період праці з історії доколгоспного села, вражає, наскільки точними і вивіреними є їх основні висновки, наскільки різноманітна їх джерельна база. За своїм рівнем вони не поступаються класичним працям західної історіографії. Фактично більшість з них зберігає свою актуальність і для сучасних дослідників, є орієнтиром і прикладом справжньої наукової творчості. Тому не випадково, що найбільш важливі з них перекладено іноземними мовами ще до початку перебудови в СРСР і в її перші роки незалежності [11, 103].

Повною мірою дослідницький талант Данилова розкрився в роки перебудови і в наступний період. Мабуть, навряд чи можна знайти більш яскравий приклад реалізації людиною закладеного і не реалізованого раніше потенціалу, ніж діяльність Данилова на ниві історичної науки в 1990-і рр. і на початку 2000-х рр. Він дуже поспішав зробити те, про що мріяв все життя. І займався тим, що було необхідно з погляду великої науки і потреб часу, поспішаючи висловити все, про що не можна було раніше говорити в повний голос.

Гласність і відкриття архівів визначили стратегію і тактику творчої позиції Данилова. Він звернувся до найбільш злободенних проблем вітчизняної історії ХХ століття: революції, колективізація, сталінського режиму, пострадянського розвитку сільського господарства Росії, історичних коренів її сучасних соціально-економічних та суспільно-політичних проблем. З доповідями на ці теми він активно виступав у пресі, на різних «круглих столах», наукових конференціях [12, 118].

У центрі уваги Данилова виявилися так звані «білі плями» радянської історії, насамперед Громадянська війна, колективізація сільського господарства, фігури раніше замовчуваних лідерів більшовиків та ін. Він першим у вітчизняній історіографії підняв проблему голоду 1932–1933 рр. і кваліфікував його як результат колективізації та злочин сталінського режиму 30. Він запропонував по-іншому оцінити політичну програму

головних опонентів і конкурентів Сталіна у боротьбі за владу (Л. Троцького, М. Бухаріна та ін.), Висунувши ідею «бухарінської альтернативи» сталінської колективізації [13, 5].

У 1990-і рр. справжньою трибуною для вільних дискусій і знаменною подією в науковому житті Росії став організований Даниловим за підтримки його колеги і друга Теодора Шаніна теоретичний семінар «Сучасні концепції аграрного розвитку». В. Данилов – це не тільки історик-аграрник, а й дослідник, який вивчав актуальні проблеми джерелознавства та історіографії. Його праці на цю тему – яскраве свідчення таланту вченого, його великого внеску в розробку не тільки проблем аграрної історії Росії, але і чисто теоретичних питань вітчизняної історичної науки. Вони також зберігають свою актуальність, науково теоретичну і практичну значимість для сучасних дослідників історії Росії і не втраять її і для наступних поколінь.

Слідуючи кращим традиціям В. Ключевського, М. Блока та інших видатних вчених, Данилов дав аналіз кризових явищ в радянській історіографії. Він міркував про завдання історичної науки, про методи історичного дослідження, особистості історика. Звертаючись до досвіду радянської історіографії, в тому числі аграрної, як історик-марксист і щирий прихильник ідеї соціалізму, Данилов вважав, що основним джерелом кризи історичної науки «стало її підпорядкування політиці аж до перетворення в простий засіб вирішення поточних завдань (пряме командування, політичний характер оцінок робіт істориків і т. д.)» [13, 6].

Саме «заморожування марксистської теоретичної думки в суспільних науках», на його думку, зумовило «її непідготовленість до сучасної суспільної кризи». З цим важко не погодитися. «Головна небезпека, а вона вже не в майбутньому, а в сьогодні, полягає у встановленні нової «однорідності», у новому диктаті з боку політики та ідеології», – дуже своєчасно вказав Данилов у статті «Сучасна російська історіографія: у чому вихід з кризи?» [10, 7].

Як наказ сучасним дослідникам та російській владі прозвучали його слова: «Справжній вихід – у свободі наукової думки і наукового слова, так само гарантованої представникам всіх світоглядних та наукових напрямів і шкіл» [11, 103]. Оцінки Даниловим аграрної політики в СРСР – Росії свідчать про його глибоке розумінні суті проблеми. Для ефективного сільського господарства, на думку Данилова, важлива не форма власності, а форма організації виробництва, оптимальна для конкретного регіону, а також державна підтримка сільського виробника – фермера, члена кооперативу, агрохолдингу і т. д.

Висновки

Таким чином, якщо сформулювати основні ідеї концепції аграрної історії СРСР ХХ століття Данилова, то вони будуть наступними: найважливіша роль селянської громади; реально існуючої і нереалізований в результаті зламу непу Сталінінм потенціал кооперації і соціалізму; здійснена без необхідної матеріально-технічної бази і селянської підтримки, насильницька колективізація, яка призвела до вкрай тяжких наслідків для селянства і країни, в тому числі в довготривалій історичній перспективі; сталінізм і його спадщина – причина краху соціалізму в СРСР. Творча спадщина Віктора Петровича Данилова – це безцінне надбання не тільки російської, а й світової історичної науки.

Література

1. Данилов В. П. Создание материально – технических предпосылок коллективизации сельского хозяйства / В. П. Данилов. – М. : Изд-во АН СССР, 1957.
2. В подготовленной к печати рукописи «Коллективизация сельского хозяйства в СССР. 1927–1932. В. П. Данилов был автором введения и четырех первых глав, Н. А. Ивницкий – автором двух глав (V–VI), М. Л. Богденко – автором VII и VIII глав, И. Е. Зеленин – автором IX – XI глав, В. П. Данилов и И. Е. Зеленин – авторами XII главы. Рукопись была датирована 1964 г. и насчитывала 798 страниц.
3. Данилов В. П. История крестьянства России в XX веке / В. П. Данилов. – Избранные труды: в 2 ч. – Ч. 2. – С. 295.

4. Данилов В. П. История крестьянства России в XX веке / В. П. Данилов. – Избранные труды: в 2 ч. – Ч. 1. – С. 52–307.
5. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. – М., 1984. – Т. 5. – С. 74.
6. Данилова Л. В. Партийная организация Института истории АН СССР в идейном противостоянии с партийными инстанциями. 1966–1968 гг. / Л. В. Данилова // Вопросы истории. – 2007. – № 12. – С. 44–83.
7. Кондрашин В. В. Аграрная история России XX века: актуальность, состояние, проблемы, перспектива изучения / В. В. Кондрашин // Материалы межрегиональной научно-практической конференции «Моя малая Родина». – Выпуск 8. Степановка; Пенза, 2011. – С. 153–154.
8. Данилов В. П. Об уровне кооперирования крестьянских хозяйств в СССР накануне коллективизации / В. П. Данилов // Ленинский кооперативный план и его осуществление в СССР: тезисы докладов. Институт истории СССР АН СССР. – М., 1969 – С. 217.
9. Выступление В. П. Данилова на совещании историков КПСС и историков СССР 28 апреля 1987 г. // Вопросы истории КПСС. – 1987. – № 7. – С. 148–149.
10. Выступления Данилова на круглом столе «Коллективизация: истоки, сущность, последствия» (октябрь 1988 г.) // История СССР. – 1989. – № 3. – С. 6–7.
11. Выступления Данилова на круглом столе советских и американских историков (январь 1989 г.) // Вопросы истории. – 1989. – № 4. – С. 102–103.
12. Данилов В. П. Дискуссия в западной прессе о голоде 1932–1933 гг. и «демографической катастрофе» 30–40 гг. в СССР / В. П. Данилов // Вопросы истории. – 1988. – № 3. – С. 116–121.
13. Данилов В. П. Научно-исследовательский проект «Крестьянская революция в России. 1902–1902 гг.» (Вместо предисловия) / В. П. Данилов, Т. Шанин // Крестьянское восстание в Тамбовской губернии в 1919–1921 гг. («Антоновщина»). Документы и материалы. – Тамбов. – 1994. – С. 5–6.

References

1. Danilov, V. P. (1957). *Create logistics prerequisites for the collectivization of agriculture*. – М.: Publishing House of the USSR Academy of Sciences (in Ukr.)
2. In a manuscript prepared for printing «*Collectivization of agriculture in the USSR. 1927–1932*» V. Danilov was the author and the introduction of fourth first chapters, N. A Ivnikskii – the author of two chapters (V–VI), M. L. Bogdenko – writer VII and VIII chapters, I. E Zelenin – the author IX–XI chapters V. P. Danilov and I. E. Zelenin – the authors of the twelfth chapter. The manuscript was dated 1964 and consisted of 798 pages. (in Rus.)
3. Danilov, V. P. The history of Russian peasants in the twentieth century. *Selected works: in two parts*, 2, 295. (in Rus.)
4. Danilov, V. P. The history of Russian peasants in the twentieth century. *Selected works: in two parts*, 2, 52-307 (in Rus.)
5. *KPSS Resolutions and Decisions of Congresses, Conferences and Central Committee plenums*. (1984). М., 5, 74 (in Rus.)
6. Danilova, L. V. (2007). Party organization of the Institute of History of the USSR in the ideological confrontation with the party authorities. 1966–1968 years. *Questions of history*, 12, 44-83 (in Rus.)
7. Kondrashin, V. V. (2011). Agrarian history of Russia of the twentieth century: the relevance, status, problems and prospects of studying. *Proceedings of the Interregional Scientific and Practical Conference «My Little birthplace»*. Stepanovka; Penza, 8, 153-154 (in Rus.)
8. Danilov, V. P. (1969). On the level of cooperation of farms in the Soviet Union on the eve of collectivization. *Leninist cooperative plan and its implementation in the USSR: abstracts. History Institute of the USSR Academy of Sciences*. М. (in Rus.)
9. Speech by V. P. (1987, April 28). Danilov at a meeting of historians and historians of the Soviet Union Communist Party, 1987. *Questions of history of the CPSU*, 7, 148-149 (in Rus.)
10. Speech by Danilova at the round table «The collectivization: the origins, nature, implications» (1988, October). *History of the USSR*, 3, 6-7 (in Rus.)
11. Speech by Danilova at the round table of the Soviet and American historians (1989, January). *Questions of history*, 4, 102-103 (in Rus.)
12. Danilov, V. P. (1988). Debate in the Western press about famine in 1932–1933 and «demographic catastrophe» 30–40 years in the USSR. *Questions of history*, 3, 116-121 (in Rus.)
13. Danilov, V. P. & T. Shanin. (1994). Research project «peasant revolution in Russia. 1902–1902 gg.» (Instead of foreword). *Peasant uprising in Tambov province in 1919–1921. («Antonovschyna»). Documents and materials*. – Tambov, 5-6 (in Rus.)

Kalytyyanska Viktoriya Leonidivna.

graduate student of the department of archeology and historical knowledge of special areas of Cherkasy National University. B. Khmelnytsky

Victor Petrovych Danylov – things researcher agricultural history USSR twentieth century.

Abstract. Introduction. *Research topic due to the need of thorough scientific study and social activities V. Danilov major milestones in the context of the national history of the late XX – early XXI century. The need to study selected issues caused exceptional value looks outstanding historian, a dissident in the then agrarian reforms as well as the fact that almost no special scientific papers on scientists.*

Purpose *this study is that based on available counted and unpublished materials and archives to explore the features of scientific, historical and social activities V. Danilov.*

Methods. *Method of scientific cognition and objectivity.*

Results. *Is the possibility of using its material in monographs generalizing works on contemporary history. Material conclusions and generalizations contained in the work, expand knowledge about the problems of the peasants of the twentieth century. Results of the study can be used in the classroom institutions of higher education, in particular to prepare lectures modern history of Ukraine, the Ukrainian village life.*

Originality. *The scientific novelty of the proposed research is to develop a problem statement and a comprehensive study and analysis of scientific and historical heritage of the scientist. It is assumed that new aspects will be studied in addressing the most pressing issues and locus of Soviet agriculture.*

Conclusion. *Thus, if the main ideas formulate the concept of Soviet agrarian history of the twentieth century Danilov, they will be the following: the essential role of the peasant community; real and resulting unrealized break NEP Stalin potential cooperation and socialism; carried out without the necessary material and technical base and peasant support, cruel collectivization that led to very serious consequences for the peasantry and the country, including in the long historical perspective; Stalinism and its heritage – the reason for the collapse of socialism in the USSR.*

Keywords: *V. Danilov, «white spots» of history, collectivization, cooperation.*

Надійшла до редакції – 21.12.2015

Затвержена до друку – 22.12.2015